

Research Article

Elementary School Teachers' Narrative About Homework Elimination Plan and Skill-Based Assignments: A Research With a Qualitative Approach

A. Mohebiamin*, Assistance Professor of Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran.

a.mohebiamin@hsu.ac.ir

R. Jabale, Master of Curriculum Planning, Islamic Azad University of Sabzevar, Sabzevar, Iran

Abstract

Homework has always been one of the most important factors in students' learning. The purpose of this study was to investigate the views of primary school teachers in Sabzevar about the plan to eliminate homework and replace it with skills-based assignments. Participants in this study were 30 primary school teachers in the city of Sabzevar in the academic year 2018-2019. The research method was qualitative phenomenological. Using purposive sampling method, research samples were selected. Data collection tools were semi-structured interviews. Findings were analyzed using three stages of Strauss and Corbin coding. Results showed that teachers' views have 9 main themes and 50 sub-themes. The need to provide the necessary conditions for the implementation of the plan, emergence of positive personal abilities, learning difficulties, possibility of more leisure for students, lack of familiarity of teachers and parents with the plan, more cooperation between parents and students, lack of necessary conditions for homework in school, growth social skills in students and creating academic enthusiasm, need to pay more attention to training attitudes and skills are the main axes of this research. The results showed that from the teachers' point of view, eliminating homework and replacing skill-based assignments has positive effects on students' learning that requires compliance.

Key word: Elimination of homework, Skill-based assignments, Qualitative research.

---

* Corresponding Author

رویکردهای نوین آموزشی

دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه اصفهان

سال پانزدهم، شماره ۲، شماره پیاپی ۳۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۹

ص ۸۱-۹۶ تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۸/۲۴ بازنگری: ۱۴۰۰/۰۴/۲۳، ۱۳۹۹/۱۲/۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۲۵

شناسه دیجیتال (DOI): 10.22108/NEA.2021.125813.1556

مقاله پژوهشی

روایت معلمان دوره ابتدایی درباره طرح حذف مشق شب و جایگزینی تکالیف مهارت محور:

پژوهشی با رویکرد کیفی

امینه محبی امین*، ستادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران.

a.mohebiamin@hsu.ac.ir

رضا جبله، کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی دانشگاه آزاد اسلامی سبزوار، سبزوار، ایران.

چکیده

مشق شب همواره به عنوان یکی از عوامل مهم در یادگیری دانش آموزان مطرح بوده است. هدف از این پژوهش، بررسی دیدگاه معلمان دوره ابتدایی شهر سبزوار درباره طرح حذف مشق شب و جایگزینی تکالیف مهارت محور بود. مشارکت کنندگان این پژوهش شامل ۳۰ نفر از معلمان ابتدایی شهر سبزوار در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ بودند. روش پژوهش از نوع کیفی پدیدارشناسی بود. نمونه‌های پژوهش با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند، انتخاب شد. برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه‌های نیمه‌سازمان‌یافته استفاده شد. یافته‌ها با استفاده از سه مرحله کدگذاری استراوس و کوربین تحلیل شد. نتایج نشان داد که دیدگاه معلمان دارای ۹ مضمون اصلی و ۵۰ مضمون فرعی است. لزوم تدارک بسترهای لازم برای اجرای طرح، بروز قابلیت‌های فردی مثبت، بروز مشکلات یادگیری، امکان فراغت بیشتر دانش آموز، ناآشنایی معلمان و والدین با طرح، همکاری بیشتر والدین و دانش آموز، نبود شرایط لازم برای انجام مشق شب در مدرسه، رشد مهارت‌های اجتماعی در دانش آموزان و ایجاد اشتیاق تحصیلی، لزوم توجه بیشتر به پرورش حیطه نگرشی و مهارتی از محورهای اصلی این پژوهش بود. نتیجه پژوهش نشان داد از دیدگاه معلمان حذف مشق شب و جایگزینی تکالیف مهارت محور، آثار مثبتی برای یادگیری دانش آموزان دارد که برای اجرا نیازمند رعایت الزاماتی است.

واژگان کلیدی: حذف مشق شب، تکالیف مهارت محور، تحقیق کیفی

* نویسنده مسئول

مقدمه

از دیرباز، همواره در فرایند تعلیم و تربیت بر ایجاد بستری برای تسهیل‌سازی تمرین و یادگیری تأکید شده است. بسیاری از مریبان بر لزوم تکرار و تمرین دانش آموز در کلاس درس و بعد از آن در منزل تأکید داشته‌اند. تکالیف، زمینه‌ای را فراهم می‌کند تا دانش آموز با تمرکز بر آموخته‌های خود به نقاط قوت و ضعف خویش آگاهی یابد. البته نوع مواجهه و پرداختن معلم و شاگرد در انجام تکالیف در اثربخشی آن نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. تکالیف سنتی و ازپیش‌تعیین‌شده‌ای که همواره از گذشته تا به اکنون در نظام‌های آموزشی وجود داشته است و از فضای مهارت‌محوری دور است، به‌سختی می‌تواند اثربخش باشد. لزوم توجه ویژه به نقش تکالیف در رسیدن به اهدافی چون یادگیری معنی‌دار و تغییر در ساحت‌های تربیتی یکی از دغدغه‌های مریبان تربیتی است.

هرچند بیشتر یادگیری‌ها در مدرسه اتفاق می‌افتد، مقدار زیادی از یادگیری نیز در بیرون از مدرسه صورت می‌گیرد. مشق شب نوعی یادگیری خارج از مدرسه است که اغلب در طول ساعت‌های پس از مدرسه انجام می‌شود (شیرینیگی و کیلی، ۱۳۹۲). یکی از دلایلی که در ترغیب معلمان به بهره‌گیری از مشق مؤثر است، جبران ضعف‌های دانش‌آموزان در فعالیت‌های یادگیری است. به نظر می‌رسد ارتباط انجام تکلیف در منزل با پیشرفت تحصیلی در استقبال از مشق شب مؤثر است. معلمان می‌توانند با ارائه تکلیف از اوقات دانش‌آموزان بعد از تعطیلی مدرسه به‌منظور یادگیری بهتر استفاده کنند و والدین نیز از روند آموزشی فرزندانشان آگاه می‌شوند. مطالعه پژوهش‌های انجام‌شده بین سال‌های ۱۹۸۷ تا ۲۰۰۳ در زمینه رابطه بین پیشرفت تحصیلی با تکلیف مدرسه نشان داد تمام شواهد تأییدکننده رابطه مثبت تکلیف مدرسه با پیشرفت تحصیلی بوده‌اند (امین‌زاده و سرمد، ۱۳۸۸). تکلیف، همواره به‌عنوان یکی از عوامل مهم در شکل‌گیری یادگیری مطرح بوده است و در هر دوره با توجه به نوع برداشت از یادگیری، شکل و نوع تکلیف نیز تفاوت داشته است (سیف، ۱۳۹۱).

مشق شب به‌منظور یادگیری بیشتر و عمیق‌تر از طریق تکرار و تمرین مهارت‌ها انجام می‌شود. روان‌شناسان و صاحب‌نظران تعلیم و تربیت معتقدند تکرار یا تمرین خودبه‌خود اثری در تکمیل یادگیری نمی‌تواند داشته باشد؛ مگر اینکه با انگیزه‌های درونی و محرک‌های بیرونی توأم شود (رضوی، ۱۳۹۳). تکالیف هم‌چنان محل مناقشه بین دانش‌آموزان، والدین و مریبان است. یک دهه و نیم قبل، کوپر^۱ (۲۰۰۶) تکالیف را کاری تعیین‌شده از سوی معلمان برای دانش‌آموزان برای انجام در ساعات غیر مدرسه تعریف کرد. کوت^۲ (۲۰۰۴) و پاتل^۳ (۲۰۰۷) متعاقباً این تعریف را توسعه بخشیدند تا نشان دهند مشق شب را معلم تعیین می‌کند و بر تجربیات یادگیری که در خارج از کلاس اتفاق می‌افتد، نظارت می‌کند. در فرایند مشق شب دانش‌آموزان، والدین و معلمان نقش مهمی در تکمیل تکالیف و پیشرفت دانش‌آموزان دارد (کوپر، ۲۰۰۶). امروزه برخی افراد، تکالیف را کلید حیاتی برای پیشرفت دانش‌آموزان می‌بینند (ارن و هندرسون^۴، ۲۰۱۱). کوهن^۵ (۲۰۰۶) در تعبیری با عنوان «افسانه تکالیف^۶» به تأثیر سوء مشق شب بر علاقه کودک اشاره کرد و یادآور شد که یادگیری و تکالیف در واقع دانش‌آموزان را به وابستگی بیشتر به معلمان و والدین وامی‌دارد. به‌گفته

---

1. Cooper
2. Coutts
3. Pytel
4. Eren & Henderson
5. Kohn
6. myth homework

کوپر، اگر می‌خواهید مسئولیت یادگیری مستقل و علاقه به یادگیری را در دانش‌آموزان بیفزایید، تکالیف باید طوری طراحی شوند که اکثر آنها بتوانند آن را تکمیل و انجام دهند. باین حال، در برخی از جوامع نیز تکلیف شب هنوز دارای اهمیت است و یکی از عناصر مهم یاددهی-یادگیری در نظر گرفته می‌شود (امرسون و منکن^۱، ۲۰۱۱).

کوهن^۲ (۲۰۰۲) معتقد است هیچ تکلیفی نباید در سطح ابتدایی به دانش‌آموزان داده شود؛ مگر اینکه خود آنها داوطلب باشند و مشق شب برای بچه‌ها نامناسب و غیرمولد است. بعضی از معلمان معتقدند که این اولیای دانش‌آموزان هستند که بر دادن تکالیف درسی در خانه اصرار دارند. اولیایی که موافق مشق شب هستند، آن را وسیله‌ای برای تشخیص توانایی درسی فرزندانشان می‌دانند و معتقدند که با نظارت بر تکالیف متوجه می‌شوند که آنان تا چه حد مطالب را آموخته‌اند و چه کمبودهایی دارند (رضوی، ۱۳۹۳). اگر معلمان بیاموزند که از روش‌هایی با مبنای پژوهشی برای افزایش تأثیر تکالیف استفاده کنند، می‌توانند از این طریق به موفقیت و عملکرد بهینه دانش‌آموزان براساس توانایی‌هایشان کمک کنند (شرات کار^۳، ۲۰۱۳).

امروزه پیشرفت و گسترش علوم، به‌خصوص علم روانشناسی و توجه خاص انسان‌ها به امر تعلیم و تربیت، باعث شده است تعیین تکالیف مهارت محور از موارد مهم و نقش آفرین در پیشرفت تحصیلی تلقی شود (محمدی، ۱۳۹۸). برخی از طرح‌ها در ایران نیز به‌تازگی زمینه‌ای را برای بازاندیشی در مشق‌های سنتی و حرکت به سمت مشق‌های مهارت محور ایجاد کرده است. در سال‌های اخیر، در کشور ما مدارس غیردولتی، به‌منظور تبلیغ فعالیت‌های آموزشی خود مدارس با نام‌های مدارس بدون کیف را در راستای ارتقای کیفی آموزش، حفظ سلامت اجتماعی و جلوگیری از حمل کیف تأسیس کرده‌اند. یکی از اهداف این مدارس، حذف مشق شب در منزل است. انجام تکالیف درسی در مدرسه و زیر نظر معلم، با این هدف برنامه‌ریزی شده است که اولاً بچه‌ها در منزل فرصت بازی و آزادی بیشتری را پیدا کنند که در نتیجه به افزایش فعالیت‌ها و رشد اجتماعی منجر می‌شود و ثانیاً کودکان می‌توانند با مشارکت یکدیگر و زیر نظر معلم خود ضمن انجام تکالیف درسی به یادگیری مهارت‌های اجتماعی بیشتر سوق داده شوند (سبزواری و همکاران، ۱۳۹۴). می‌توان گفت هدف از این طرح فراهم کردن فرصتی بود تا دانش‌آموزان همه آنچه را که قرار است در حیطه دانشی و نگرشی و مهارتی یاد بگیرند، در مدرسه و کلاس درس و با کمک معلمان بیاموزند. از سوی دیگر، هدف این بود که دانش‌آموزان در منزل بتوانند از یادگیری‌های پنهان دیگری که ماحصل ارتباط با خانواده، هم‌سالان و رسانه است، استفاده کنند.

طرح حذف مشق شب نیز یکی دیگر از طرح‌هایی است که در راستای تحول در نظام آموزشی به‌تازگی در سطح وزارت آموزش و پرورش ایران مطرح و طی بخشنامه‌ای در سال ۱۳۹۷ به مدارس معرفی شده است. معاونت آموزش ابتدایی وزارت متبوع با رویکرد مهارت‌محوری و افزایش هم‌سوایی و هماهنگی یادگیری‌ها با نیازهای فردی و اجتماعی، طرح تکالیف مهارت محور را در دوره اول ابتدایی (پایه‌های اول تا سوم) به‌صورت آزمایشی در همه مناطق آموزشی استان‌هایی که کلاس‌های با جمعیت ۱۵ تا ۲۶ نفر دارند، اجرایی کرد. در این طرح مجموعه فعالیت‌های یادگیری جهت تمرین در مهارت‌هایی چون خواندن، نوشتن، دانش ریاضی، مشاهده کردن، سخن گفتن، گوش دادن و... در نظر گرفته

---

1. Emerson&Mencken
2. Kohn
3. Schrat Carr

می‌شود و بخشی از آن در قالب مهارت‌محور که مرتبط با مهارت‌های موردنیاز محیط واقعی زندگی در خارج از کلاس درس است، ارائه می‌شود.

همچنین در این باره رضوان حکیم‌زاده، معاون آموزش ابتدایی وزارت آموزش و پرورش معتقد است برنامه و اولویت این وزارتخانه جایگزینی مشق شب با تکالیف مهارت‌محور برای دانش‌آموزان است. وی در همایش گردهمایی مدیران ابتدایی آموزش و پرورش در بوشهر (۱۳۹۷) با بیان اینکه بچه‌ها سال‌ها رونویسی کردند، اما فارغ‌التحصیل مدرسه ما نمی‌تواند یک صفحه نظر خود را بنویسد و خلاقیت ندارد، افزود: «در طرح تکالیف مهارت‌محور قصد داشتیم به سمت مهارت‌های خواندن و نوشتن حرکت کنیم. یعنی امروز افراد یک مهارت ساده مانند گرفتن اندازه یک پرده را بلد نیستند؛ اما این مهارت‌ها را بچه‌ها باید از طریق دست‌ورزی و مهارت یاد بگیرند. بسیاری از کودکان روخوانی می‌کنند، اما خواندن یاد نگرفتند و نمی‌توانند حرف بزنند و تفکر انتقادی داشته باشند» (حکیم‌زاده، ۱۳۹۷).

پژوهش‌های داخلی و خارجی انجام‌شده در این زمینه نیز نمایان‌گر وجود نگرش‌های متفاوتی درباره مشق شب است. برای مثال، نتایج پژوهش نراقی‌زاده و همکاران (۱۳۹۵) با عنوان بررسی تکلیف شب در عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی از دیدگاه معلمان، نشان داد اکثریت معلمان معتقدند تکلیف شب بر ابعاد شناختی، مهارتی و عاطفی عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی تأثیر زیادی دارد. بتس^۱ (۲۰۱۱) پژوهشی با عنوان نقش مشق در بهبود کیفیت مدرسه انجام داد. وی با مطالعه ۳۱۴ دانش‌آموز مقطع ابتدایی در کشور فنلاند دریافت که رابطه مثبتی بین فعالیت‌های تکلیف شب و خودکارآمدی و مسئولیت برای یادگیری وجود دارد. آدبول^۲ (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان بررسی تأثیر مشق شب تعیین‌شده بر پیشرفت دانش‌آموزان که بر روی ۸۰ دانش‌آموز در مقطع متوسطه در دو گروه ۴۰ نفری انجام شده بود، نشان داد پیشرفت دانش‌آموزانی که تکالیف خانگی دریافت کرده بودند، بیشتر از دانش‌آموزانی است که به آنها تکالیف شب داده نشده بود. کوپر^۳ (۲۰۱۰) پژوهشی با عنوان نقش مشق شب در بهبود کیفیت مدارس ارائه داد. او با مطالعه ۱۷۴ دانش‌آموز مقطع ابتدایی نشان داد اگرچه ممکن است مشق شب برای برخی دانش‌آموزان، به‌خصوص برای دانش‌آموزان با انجام‌دادن کار در سطح بالا و پایین مفید باشد، برای دانش‌آموزان متوسط نتیجه معکوس دارد.

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، مشق شب دارای نقش مهمی در یادگیری دانش‌آموزان است. با توجه به طراحی که وزارت آموزش و پرورش کشورمان برای حرکت به سمت بهره‌گیری از تکالیف مهارت‌محور و حذف مشق‌ها با رویکرد سنتی ارائه کرد، هدف از انجام این پژوهش شناخت دیدگاه معلمان ابتدایی درباره این طرح است. معمولاً برنامه‌های درسی قصدشده‌ای که برای اجرا به مدارس ارسال می‌شود، ارتباط تنگاتنگی با معلمان و دیدگاه آنان دارد. یعنی تازمانی که معلم شناخت درستی از طرح‌ها نداشته باشد و آمادگی و آگاهی لازم را در زمینه طرح‌های نوظهور در آموزش و پرورش نداشته باشد، نمی‌توان از اجرایی شدن مؤثر طرح اطمینان داشت؛ بنابراین، پژوهش حاضر به دنبال بررسی و شناخت دیدگاه و تجربه زیسته معلمان از این طرح است. تاکنون پژوهشی که به روش کیفی به بررسی دیدگاه معلمان دوره ابتدایی درباره این طرح پرداخته باشد، صورت نگرفته است.

---

1. Betts
2. Adebule
3. Cooper

روش پژوهش

در پژوهش حاضر از روش پدیدارشناسی که روشی کیفی است، استفاده شد. هدف پدیدارشناسی توصیف ایده‌های خاص، اشیا و تجربیات زندگی به همان صورتی است که ظاهر می‌شوند (استرابت و کارینتر^۱، ۱۹۹۹). هدف از انتخاب مشارکت‌کننده در پژوهش‌های پدیدارنگاری انتخاب مشارکت‌کنندگانی است که تجربه زیسته‌ای دارند که مورد توجه این مطالعه خاص است و این مشارکت‌کنندگان مایل‌اند درباره تجارب خود صحبت کنند. همچنین، این مشارکت‌کنندگان باید آن قدر متفاوت باشند که امکان دست‌یابی به روایت‌های غنی و منحصر به فرد درباره یک تجربه خاص فراهم آید (امامی سیگارودی و همکاران، ۱۳۹۱). مشارکت‌کنندگان این پژوهش ۳۰ نفر از معلمان مشغول به تدریس در مدارس مقطع ابتدایی (پایه اول تا سوم) شهر سبزوار بودند. شیوه نمونه‌گیری، نمونه‌گیری هدفمند^۲ از نوع قضاوتی^۳ بود. این روش انتخاب آگاهانه شرکت‌کننده‌های خاص توسط پژوهشگر است. در این روش، شرکت‌کننده‌ها را پژوهشگر دستچین می‌کند؛ چراکه یا به صورت مشخص دارای ویژگی یا پدیده مورد نظر هستند یا غنی از اطلاعات در موردی خاص هستند (جلالی، ۱۳۹۱). برای انتخاب معلمان ابتدا طی تماس‌های تلفنی و حضوری با مدیران مدارس برای آشنایی با طرح هماهنگ شد و مدارسی انتخاب شد که از مطرح‌شدن جایگزینی مشق‌های سنتی با تکالیف مهارت محور آگاهی داشتند و پژوهشگر توضیحات تکمیلی را نیز در این فرایند به معلمان ارائه کرد. نمونه‌گیری تا اشباع اطلاعات یعنی زمانی که ادامه مصاحبه هیچ داده جدیدی را به داده‌های پیشین اضافه نکرد، ادامه یافت. از ۳۰ مشارکت‌کننده پژوهش، سابقه تدریس ۱۰ نفر بین ۱ تا ۱۰ سال، ۱۴ نفر بین ۱۰ تا ۲۰ سال و ۶ نفر بین ۲۰ تا ۳۰ سال بود. ۲۳ نفر از آنها مدرک لیسانس و ۷ نفر مدرک فوق لیسانس داشتند. همچنین، ۱۹ نفر مرد و ۱۱ نفر زن بودند. به منظور گردآوری داده‌ها از ابزار مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شد. مصاحبه‌ها با روش نظام‌دار منسوب به استراوس و کوربین^۴ در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی تحلیل شد. ب اساس این رویکرد، تحلیل مصاحبه‌ها در چند سطح انجام گرفت. در مرحله کدگذاری آزاد، پژوهشگر متون مورد نظر (متن مکتوب مصاحبه‌ها) را به دقت خواند و به اجزای کوچک‌تری تقسیم کرد. این اجزا در یک فرایند دائمی مقایسه، مفهوم‌پردازی و مقوله‌بندی شدند. در کدگذاری محوری، مقوله‌هایی که در مرحله پیشین شناسایی شده بودند، نظم بیشتری یافتند و با ترکیب جدیدی به یکدیگر مرتبط شدند. این فرایند به این شکل صورت پذیرفت که مقوله‌های کلی‌تر شناسایی شد و ارتباط آنها با هم روشن شد. در نهایت، یک کد گزینشی که در واقع روایتی از جمع‌بندی یافته‌های پژوهش است، با عنوان لزوم وجود مشق شب و جایگزینی هوشمندانه تکالیف مهارت محور طرح ارائه شد. برای تأمین اعتبار یافته‌ها از معیارهای چهارگانه منسوب به لینکلن و گابا^۵ (۱۹۸۵) استفاده شد. آنها با عنوان قابلیت اعتماد^۶ از رعایت چهار معیار شامل باورپذیری (اعتبار^۷)، انتقال‌پذیری^۸، اطمینان‌پذیری^۹ و تأییدپذیری^{۱۰} در پژوهش‌های کیفی نام برده‌اند. در این پژوهش برای دست‌یابی به اعتبار پژوهش از تکنیک کنترل

1. Strebubert& Carpenter
2. Purposive Sampling
3. Judgmental Sampling
4. Straus & Corbin
5. Lincoln & Guba
6. Trustworthiness
7. credibility
8. transferability
9. dependability
10. confirmability

ازسوی اعضا^۱ استفاده شد. مشارکت کنندگان در پژوهش، موجه‌ترین افراد برای تعیین قابلیت اعتماد هستند. در این پژوهش، رونوشت مصاحبه و گزارشی از پرسش‌های مطرح‌شده و پاسخ‌های مطلعان در اختیار آنان قرار می‌گرفت. سپس اصلاحاتی که آنان در متن مصاحبه انجام دادند، در نظر گرفته می‌شد. رسیدن به قابلیت انتقال با استفاده از تکنیک‌هایی مثل توصیف غنی^۲ از مجموعه داده‌های مطالعه‌شده در طول گردآوری داده‌ها، استفاده از رویه‌های ویژه کدگذاری و تحلیل نمادها، نشانه‌ها و سایر موارد در مرحله تحلیل داده که به اطمینان از قابلیت انتقال کمک می‌کند (آندریاس^۳، ۲۰۰۳) صورت می‌پذیرد. در این پژوهش برای قابل انتقال بودن از توصیف فربه استفاده شد؛ از این رو تلاش شد تمام جزئیات پژوهش از نمونه‌گیری تا فرایند گردآوری و تحلیل داده‌ها به‌طور کامل شرح داده شود. برای دستیابی به قابلیت اطمینان از روش توصیف همتایان^۴ استفاده شد. بدین منظور، یافته‌ها در مراحل مختلف در اختیار یک نفر از مطلعان تعلیم و تربیت قرار گرفت. قابل تأیید بودن به عینیت نتایج مطالعه اشاره دارد و با هم‌خوانی نظر دو فرد مستقل راجع به دقت، ارتباط و معنی داده‌ها سنجیده می‌شود (محسن پور، ۱۳۹۰).

یافته‌های پژوهش

پس از پیاده کردن مجموع مصاحبه با معلمان ابتدایی، مضامینی شناسایی و استخراج شد که در ادامه ارائه شده است. در جدول ۱ نیز نمونه‌ای از کدگذاری باز، محوری و گزینشی حاصل از یافته‌های پژوهش ارائه شده است.

جدول ۱: نمونه‌ای از کدگذاری باز، محوری و گزینشی حاصل از یافته‌های پژوهش

کدگذاری محوری	کدگذاری باز
۱- لزوم تدارک بسترهای لازم برای اجرای طرح	- لزوم بازاندیشی در محتوای کتاب‌های درسی - اهمیت مهارت محوری در برنامه درسی - لزوم تغییر دیدگاه اولیا و مربیان درباره مشق شب - لزوم اختصاص فضای مناسب به انجام تکالیف - لزوم کاهش جمعیت کلاس - لزوم افزایش امکانات و تجهیزات مدرسه - لزوم طراحی مشق‌های مهارت محور - لزوم آماده کردن دانش آموزان - لزوم کاهش حجم کتاب‌های درسی - لزوم آموزش به معلم و والدین
۲- بروز قابلیت‌های فردی مثبت	- افزایش مهارت دانش آموزان - افزایش خودنظم‌دهی دانش آموز - ایجاد خودمدیریتی - توانایی حل مسئله در دانش آموز - مسئولیت‌پذیری دانش آموز

1. Member check
2. thick description
3. Andreas
4. peer debriefing

کدگذاری محوری	کدگذاری باز
۳- ایجاد مشکلات یادگیری	- کم شدن فرصت تمرین و تکرار - کاهش میزان یادگیری - سردرگمی دانش آموز در منزل - مختل شدن یادگیری - کم شدن دانش و مهارت دانش آموز - ضعف مهارت های نوشتاری در دانش آموز - کم سواد دانش آموز - ایجاد ضعف در دوره های بعدی تحصیلی
۴- امکان فراغت بیشتر دانش آموز	- افزایش فرصت بازی در منزل - توجه بیشتر به سطوح نگرشی و مهارتی دانش آموز - فرصت کشف استعدادها و خلاقیت دانش آموز - افزایش فرصت مطالعه و تحقیق در منزل
۵- آشنابودن معلمان و والدین با طرح	- آشنابودن معلمان با مشق های مهارت محور - آشنابودن والدین با مشق های مهارت محور
۶- همکاری بیشتر والدین و دانش آموز	- آگاهی والدین از وضعیت تحصیلی دانش آموز در صورت وجود مشق شب - درگیر شدن خانواده در انجام تکالیف مهارت محور - افزایش ارتباطات خانوادگی - زمینه سازی برای دست ورزی و مهارت آموزی توسط والدین - بازخورد والدین درباره عملکرد دانش آموز
۷- نبود شرایط لازم برای انجام مشق شب در مدرسه	- کمبود وقت برای انجام تکالیف در مدرسه - حجم زیاد محتوای درسی و نبود فرصت تمرین و تکرار در مدرسه - تعداد زیاد دانش آموزان و نظارت نداشتن معلم بر نحوه انجام مشق در کلاس - حواس پرتی و تمرکز نداشتن به دلیل شلوغی کلاس در فرایند انجام مشق شب - نبود نظارت کامل معلم بر نحوه انجام مشق دانش آموزان در کلاس
۸- رشد مهارت های اجتماعی در دانش آموزان و ایجاد اشتیاق تحصیلی	- علاقه مند شدن دانش آموز به مشق شب - کاهش خستگی و دلزدگی دانش آموز - نزدیک کردن درس ها به زندگی خانوادگی و اجتماعی - یادگیری مهارت های اجتماعی - یادگیری همکاری با معلم و والدین - یادگیری روابط اجتماعی - اشتیاق بیشتر به مشق های مهارت محور
۹- لزوم توجه بیشتر به پرورش حیطة نگرشی و مهارتی	- نقش آفرینی مشق شب صرفاً در حوزه دانش - لزوم جایگزینی تکالیف مهارت محور - لزوم پرورش مهارت های زندگی - لزوم پرورش نگرش های دانش آموز

یافته‌های این پژوهش نمایان‌گر یک کد اصلی (کد انتخابی) است. تمامی کدهای باز و محوری این پژوهش که از مصاحبه با معلمان دوره ابتدایی به دست آمد، به لزوم وجود مشق شب و جایگزینی هوشمندانه تکالیف مهارت‌محور اشاره دارد. هر کدام از مقوله‌های اصلی در ادامه مقاله توضیح داده می‌شود:

۱- لزوم تدارک بسترهای لازم برای اجرای طرح: برای ایجاد هرگونه تغییر، ابتدا باید زمینه‌ها و بسترهای لازم برای اجرای آن آماده شود. در آموزش و پرورش نیز هرگونه تغییر در ساختار برنامه‌ها و یا اهداف آموزشی نیازمند بررسی زمینه‌های مربوطه است. در تغییر مشق‌های دانش‌محور به مهارت‌محور، وجود مجموعه‌ای از شرایط لازم به نظر می‌رسد. در مصاحبه‌های به عمل آمده از معلمان دوره ابتدایی به نکاتی درباره ایجاد زمینه‌های لازم برای حذف مشق شب اشاره شده است. برای مثال، معلم شماره ۱۴ می‌گوید: «برای اجرا شدن این طرح و اینکه دانش آموز تکالیف را بیشتر در مدرسه انجام دهد و در منزل فراغت بیشتری داشته باشد، باید فضای کلاس مجهزتر شود. وقتی هنوز هزینه‌های مدارس به جای خرید وسایل کمک آموزشی، صرف بازسازی مدارس و سایر امور می‌شود، اجرای این طرح با مشکل روبه‌رو می‌شود».

معلم شماره ۲۰ در این باره معتقد است: «برای اجرای این طرح، حجم کتاب‌های درسی باید کاهش یابد و ساعاتی که دانش آموز در مدرسه می‌گذراند، باید بیشتر شود». در همین راستا، معلم شماره ۱۷ معتقد است: «اجرای این طرح برای مدارس که تعداد دانش آموزان کم است و معلم می‌تواند به همه رسیدگی کند، عملی است و اینکه تکنولوژی لازم در همه مدارس فراهم شود». همچنین، معلم شماره ۷ معتقد است: «حذف مشق شب در صورتی مؤثر است که بتوانیم طرحی جایگزین مشق شب کنیم که باعث خلاقیت دانش آموزان شود».

دیدگاه معلمان نشان‌دهنده این موضوع است که همه آنها بر لزوم ایجاد بسترهای لازم برای حذف مشق‌های شب سنتی تأکید دارند و معتقدند برای حرکت به سمت تکالیف مهارت‌محور باید پیش‌زمینه‌هایی آماده و تدارک دیده شود. این بسترسازی می‌تواند شامل تجهیزات و امکانات مدرسه تا برنامه درسی مدارس و آموزش والدین و دانش آموزان شود.

۲- بروز قابلیت‌های فردی مثبت: از دیدگاه معلمان، مشق شب فرصتی برای تمرین و تکرار و یادگیری فراهم می‌کند و نمی‌توان آثار مثبت مشق شب و قابلیت‌هایی را که ایجاد می‌کند نادیده گرفت. در صورتی که مشق‌های مهارت‌محور نیز در آموزش جریان یابد، این آثار مثبت محسوس‌تر خواهد بود. معلمان این پژوهش معتقدند مشق‌ها زمینه بروز انواعی از قابلیت‌ها را در دانش آموزان ایجاد می‌کند. مثلاً معلم شماره ۳ معتقد است: «تکالیف هدفمند به اصلاح، تعمیق و توسعه یادگیری منجر می‌شود. پس نمی‌توان این ظرفیت بی‌بدیل را نادیده گرفت. البته مشق‌های بی‌هدف و صرفاً رونویسی باعث بی‌زاری و دلزدگی از درس و مدرسه خواهد شد».

معلم شماره ۲۰ بیان می‌کند: «تکالیفی که در منزل انجام می‌شود، می‌تواند موجب افزایش خودنظم‌دهی و خودمدیریتی و سازمان‌دهی بهتر زمان و جست‌وجوی بیشتر شود و در نتیجه توانایی حل مسئله را تقویت می‌کند. مشق شب‌های مهارت‌محور به دانش آموزان مسئولیت‌پذیری را آموزش می‌دهد و بر مهارت‌هایشان افزوده می‌شود». معلم شماره ۲۶ نیز می‌گوید: «اگر تکالیف مهارت‌محور باشد، افراد بعد از فارغ‌التحصیلی خودشان کارآفرین می‌شوند. مثلاً در

روایت معلمان دوره ابتدایی درباره طرح حذف مشق شب و جایگزینی تکالیف مهارت محور: ..... / امینه محبی امین و رضا جبهه / ۸۹

درس ریاضی به صورت کاربردی می توان از بچه ها خواست تا مثلاً با مقایسه مقدار مصرف خانوار در قبض ها در دوره های مختلف درباره هزینه ها و قیمت ها نکاتی را یاد بگیرند».

۳- بروز مشکلات یادگیری: در بین صاحب نظران، درباره اثربخشی مشق شب مخالفت ها و موافقت هایی وجود دارد. عده ای از موافقان تکلیف شب معتقدند که از طریق مشق شب می توان به ایجاد فضایی برای یادگیری، تثبیت آموخته ها و فراهم کردن زمینه ای برای ابراز خلاقیت پرداخت. این در حالی است که عده ای دیگر از مخالفان معتقدند که آثار منفی این مسئله می تواند شامل بیزاری دانش آموز از درس و مدرسه و در نظر نگرفتن استعداد دانش آموزان شود. همچنین، عده ای معتقدند انجام تکالیف وسیله ای برای هماهنگی فعالیت های اولیای مدرسه و اولیای دانش آموز می شود (اسماعیل پور، ۱۳۹۴). از دیدگاه معلمان این پژوهش، حذف مشق شب و جایگزین نکردن مشق های مهارت محور مناسب، آثار منفی را در قالب بروز مشکلات یادگیری به دنبال خواهد داشت. معلم شماره ۴ در این باره می گوید: «با اجرای این طرح و حرکت به سمت تکالیف مهارت محور، فرصت تمرین و تکرار در قالب مشق های نوشتاری ممکن است کم شود و تمرکز و توجه آنها در این باره ضعیف می شود. آثار منفی آن برای پایه های بالاتر، ضعف در مهارت های نوشتاری و روخوانی خواهد بود».

معلم شماره ۵ معتقد است: «دانش آموزان در صورتی که صرفاً مشق شب را در مدرسه انجام دهند و در منزل به دنبال تکالیف مهارت محور باشند، ممکن است دچار سردرگمی شوند. به دلیل اینکه در مدرسه با سبک تدریس معلم به یادگیری می پردازد و در منزل باید از کمک والدین بهره بگیرد؛ بنابراین، در این بین ممکن است دچار سردرگمی شود».

۴- امکان فراغت بیشتر دانش آموز: با بهره گیری از تکالیف مهارت محور اوقات فراغت بیشتری در اختیار دانش آموزان قرار می گیرد. معلم شماره ۸ در این باره می گوید: «وقت و زمان یک کودک را که باید در خارج از مدرسه به دور از استرس و اضطراب بازی کند و در حین بازی کشف و زندگی کند، با حذف مشق های بی هدف و روتین و جایگزینی مهارت محوری باز می گردانیم. آثار مثبت دارد؛ چرا که مشق شب سنتی بیشتر سطح دانش را دربر می گیرد و با حذف آن زمان بیشتری در خدمت سطوح نگرش و مهارت قرار می گیرد و طبیعتاً تقویت سطوح نگرش و مهارت آثار مثبتی در دوره های بعد دارد».

معلم شماره ۱۱ می گوید: «اوقات فراغتی که دانش آموز در صورت اجرایی شدن این طرح پیدا می کند، زمینه شناسایی انواع استعدادها و خلاقیت وی را فراهم می کند. معمولاً در تکالیف مهارت محور انواع هوش های چندگانه درگیر می شود». معلمان در این پژوهش معتقدند در صورت حذف مشق های سنتی، دانش آموز در منزل با داشتن اوقات فراغت بیشتر می تواند زمینه پرداختن به علایق و رشد مهارت ها را داشته باشد.

۵- ناآشنایی معلمان و والدین با تکالیف مهارت محور: مقاومت در برابر تغییر همواره یکی از چالش های اجرای طرح های نوآورانه بوده است. در طرح حذف مشق نیز معلمان و والدین مقاومت هایی را در اجرایی شدن این طرح دارند. این مقاومت ها می تواند دلایل متفاوتی داشته باشد که یکی از آنها آشنانبودن معلمان و والدین با نحوه اجرای این طرح و طراحی تکالیف مهارت محور است. والدین نیز به دلیل آشنانبودن با نحوه اجرای طرح جدید و الزامات آن ممکن است مقاومت هایی داشته باشند.

معلم شماره ۷ در این باره می‌گوید: «برخی از خانواده‌ها با توجه به اینکه آشنایی لازم را با این طرح ندارند و از آنجا که یکی از الزامات طرح فعالیت و نقش آفرینی بیشتر خانواده در کمک به دانش آموزان در انجام تکالیف مهارت محور است، ممکن است مقاومت‌هایی داشته باشند. در مدرسه هم معلمان باید تلاش بیشتری نسبت به گذشته داشته باشند و ممکن است موجب بروز مخالفت‌هایی در رویارویی با این طرح باشند». معلم شماره ۳ نیز در این باره می‌گوید: «اگر قرار باشد تکالیف مهارت محور و خلاقانه اجرا شود، باید حتماً آموزش‌های لازم به معلمان هم داده شود تا این طرح قابل اجرا باشد. به نظر من حتی خانواده‌ها هم باید آموزش‌های لازم را دریافت کنند تا آموزش دوسویه و اجرایی شود». همچنین، معلم شماره ۱۶ معتقد است: «ناآگاهی والدین درباره این طرح باعث بروز مخالفت برخی خانواده‌ها شده است؛ چون خانواده‌ها به روش مشق شب سنتی دانش آموزان عادت کرده‌اند و این تغییر رویه کمی سخت است».

۶- همکاری بیشتر والدین و دانش آموز: در انجام تکالیف مهارت محور یکی از آثار مثبت می‌تواند فراهم کردن زمینه ارتباط نزدیک‌تر خانواده با دانش آموزان باشد. هنگامی که دانش آموز از والدین برای انجام و تکمیل کردن تکالیف کمک می‌خواهد، پویایی و نشاطی در ارتباطات خانوادگی ایجاد می‌شود. معلم شماره ۱۸ در این باره می‌گوید: «یکی از آثار مثبتی که مشق شب دارد این است که خانواده‌ها از وضعیت تحصیلی بچه‌ها مطلع می‌شوند و مشکلات یادگیری بچه‌ها در فرایند انجام مشق شب به کمک والدین شناسایی می‌شود». معلم شماره ۱۲ نیز بیان می‌کند: «تکالیف مهارت محور از آنجایی که دانش آموز را درگیر فعالیت‌های خلاق و کاربردی می‌کند، نیاز به حمایت و کمک خانواده دارد. مثلاً وقتی از بچه‌ها خواسته می‌شود آثار تاریخی شهر خود را معرفی کنند، دانش آموز نیاز به همراهی والدین دارد». معلم شماره ۱۳ نیز می‌گوید: «از طریق تکالیف مهارت محور زمینه دست‌ورزی بچه‌ها و تجربه خیلی از مواردی که در گذشته در مدارس توجه کمتری به آن می‌شد، فراهم می‌شود. مثلاً وقتی ما از دانش آموز می‌خواهیم نقش مسجد محله خود را در برگزاری مراسم‌های مذهبی و فرهنگی گزارش دهد، زمینه ارتباط دانش آموز را با محیط بیرون و درک وقایع اطراف فراهم کرده‌ایم».

۷- نبود شرایط لازم برای انجام مشق شب در مدرسه: یکی از موضوعاتی که در طرح حذف مشق شب از سوی آموزش و پرورش کشور اعلام شد، کم کردن مشق در منزل و انجام آن در مدرسه بود. در واقع از این طریق تصور می‌شد دانش آموز مشق‌های خود را داخل کلاس انجام دهد و در منزل فراغت بیشتری داشته باشد. اجرای این ایده و پیاده‌سازی آن با مشکلاتی روبه‌رو است که در ادامه معلمان به برخی از آن اشاره می‌کنند. معلم شماره ۱۴ می‌گوید: «انجام مشق‌هایی که جنبه تمرینی و یادگیری دارد، به دلیل محتوای زیاد و کمبود وقت و تعداد زیاد دانش آموزان خیلی در مدرسه ممکن نیست». معلم شماره ۱۶ نیز معتقد است: «معلم نمی‌تواند نظارت کافی بر روند انجام مشق‌ها در مدرسه داشته باشد. بازخورد و تمرین و تکرار به صرف زمان و همراهی با دانش آموز نیاز دارد؛ اما معلم به تنهایی در مدرسه این وظیفه را نمی‌تواند انجام دهد». معلم شماره ۲۴ می‌گوید: «دانش آموزان برای نوشتن مشق‌ها و مطالعه به مکان ساکتی احتیاج دارند و در مدرسه چون تعداد دانش آموزان زیاد است، ممکن است باعث حواس پرتی آنها شود».

۸- رشد مهارت‌های اجتماعی در دانش آموزان و ایجاد اشتیاق تحصیلی: یکی از اهداف طرح تکالیف مهارت محور، رشد دانش آموز در ساحت‌های مختلف تربیتی است. یکی از ساحت‌های مهم، حوزه تربیت اجتماعی است

که از طریق انجام تکالیف مهارت محور گام‌هایی در این راستا برداشته می‌شود. انجام این تکالیف نیازمند تعامل و شناخت محیط اطراف و کمک گرفتن از بزرگ‌ترها برای تکمیل آن است. معلم شماره ۲۹ در این باره می‌گوید: «از آنجایی که تکالیف مهارت محور نیازمند همکاری با والدین و سایر اعضای خانواده است، زمینه رشد مهارت‌های اجتماعی را در دانش آموزان فراهم می‌کند».

معلم شماره ۳۰ نیز معتقد است: «جایگزینی تکالیف مهارت محور به جای مشق‌های سنتی و تکراری از خسته شدن و دلزدگی دانش آموز جلوگیری می‌کند». معلم شماره ۱۵ نیز می‌گوید: «تکالیف مهارت محور دانش آموز را با مسائل اجتماعی و محیط اطرافش آشنا می‌کند و فرصت تجربه واقعیت‌های محیطی را برای وی فراهم می‌کند. مثلاً وقتی از دانش آموز می‌خواهیم مهم‌ترین مشاغل شهر خود را معرفی کند، وی با محیط اطرافش بیشتر آشنا می‌شود». همچنین، معلم شماره ۶ بیان می‌کند: «وقتی دانش آموز به جای مشق‌های تکراری که علاقه کمتری به آن دارد، با مجموعه تکالیفی روبه‌رو می‌شود که برای حل و تکمیل کردن آنها باید از محیط کتاب و مدرسه فراتر رفت و درگیر تحقیق و جست‌وجو در محیط شد، اشتیاق بیشتری هم به یادگیری پیدا می‌کند و از آن لذت می‌برد».

۹- لزوم توجه بیشتر به پرورش حیطة نگرشی و مهارتی: در نظام‌های آموزشی معمولاً حیطة دانشی از اهمیت و تأکید بیشتری برخوردار است. توجه به پرورش حیطة شناختی در دانش آموزان یکی از کارکردهای اصلی نظام آموزش و پرورش کشور است. معمولاً مشق‌های شب سنتی نیز بر پرورش حیطة دانشی و شناختی کمک می‌کند. این در حالی است که ممکن است از پرورش و توجه به حیطة عاطفی و نگرشی غفلت به عمل آید. تکالیف مهارت محور با هدف درگیر کردن هر سه حیطة یادگیری سعی در پرورش حیطة عاطفی و مهارتی در دانش آموزان علاوه بر توجه به حیطة دانشی دارد.

معلم شماره ۲۷ معتقد است: «نباید هدف از مشق شب فقط سیاه کردن دفتر باشد؛ چون نتیجه خوبی ندارد. درگیر کردن حیطة عاطفی به این معنا است که دانش آموز درباره تکلیف خود احساس علاقه و مسئولیت داشته باشد و تمام سعی خود را برای بهتر انجام دادن آن صرف کند. مثلاً وقتی از دانش آموز خواسته می‌شود تا درباره احترام به والدین یک داستان کوتاه بنویسند، زمینه درگیر کردن حیطة عاطفی آنان را فراهم کرده‌ایم». همچنین، معلم شماره ۲۹ معتقد است: «لازمه یادگیری، تمرین و تکرار در خانه و مدرسه است؛ پس باید تکالیف مهارت محور داده شود. حتی باید تمرین‌هایی را جهت تغییر نگرش‌های دانش آموزان طراحی کنیم. مثلاً وقتی از بچه‌ها می‌خواهیم آثار روزه‌داری را در مصاحبه با بزرگ‌ترها گزارش کنند، شرایطی برای ایجاد نگرش‌های مطلوب در زمینه تربیت دینی فراهم می‌کنیم».

نتیجه گیری

بدون تردید، مشق شب باعث پایدار شدن یادگیری‌ها و آموزش‌های کودکان دبستان می‌شود؛ ولی نباید فراموش کنیم که کودک دبستانی هنگام نوشتن مشق شب، در حال گذراندن زندگی خود نیز هست؛ پس مشق شب باید با زندگی او تناسب داشته باشد. تکلیف، تمرینی است در زمینه آنچه دانش آموز در کلاس فرا گرفته است و فقط در همین جایگاه می‌تواند نتیجه یادگیری را برای او دربر داشته باشد (فرخی و همکاران، ۱۳۹۴). یافته‌های این پژوهش نشان داد بسترهای لازم برای اجرای طرح باید تدارک دیده شود. معلمان باید ابتدا به درک و شناخت درست از اهداف نظام آموزشی دست

یابند و به این باور نیز برسند که دانش‌آموزان در سایه تکالیف درسی فعال، می‌توانند به اهداف نظام آموزشی دست یابند تا بتوانند تکالیف مناسبی را برای دانش‌آموزان برای رسیدن به اهداف برنامه‌ریزی کنند (رئیس‌دانا، ۱۳۹۴).

یکی از یافته‌های این پژوهش ایجاد قابلیت‌های فردی مثبت در دانش‌آموزان از طریق انجام مشق شب است. تکالیف درسی فعال که هم‌سو با دیدگاه‌های انسان‌گرایی، رشد‌گرایی و سازنده‌گرایی است، به بهبود عادت‌های خوب و دقت دانش‌آموزان کمک می‌کند (اسماعیل‌پور، ۱۳۹۴). یافته‌های پژوهش نشان داد مشق‌های شب جهت‌دار و تکالیف مهارت‌محور سبب بروز قابلیت‌های فردی در دانش‌آموزان می‌شود. مطابق این یافته، کوپر و همکاران (۲۰۰۶) نیز در پژوهش خود به اثرات بالقوه مشق شب شامل بهبود نگرش به مدرسه، مهارت‌های مطالعه بهتر، جهت‌دهی و نظم بیشتر، سازمان‌دهی بهتر زمان، کنجکاوی بیشتر و حل مسئله اشاره کرده‌اند. در پژوهش رحمت‌پسند و همکاران (۱۳۹۸) نیز با عنوان تأثیر تکالیف شب در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی از دیدگاه معلمان نشان داده شد که اکثریت معلمان معتقد بودند تکالیف شب بر هر چهار عامل پیشرفت تحصیلی ارائه تکالیف، توانایی دانش‌آموزان، سبک زندگی و خلاقیت مؤثر است. یافته‌های پژوهش بمنوتی^۱ (۲۰۱۱) که نشان داد رابطه مثبتی بین فعالیت‌های مشق شب و خودکارآمدی، مسئولیت برای یادگیری و فرایندهای خودتنظیمی وجود دارد نیز مطابق با پژوهش حاضر است.

یکی دیگر از یافته‌های این پژوهش این است که حذف بدون برنامه مشق شب و طراحی و جایگزین نکردن تکالیف مهارت‌محور سبب ایجاد مشکلات یادگیری می‌شود. کوپر و والتین (۲۰۰۱) نیز در پژوهش خود نشان دادند متفاوت بودن فنون آموزشی معلمان و والدین باعث گیج‌شدن کودکان می‌شود.

امکان فراغت بیشتر دانش‌آموز نیز در صورت طراحی تکالیف دقیق و مهارت‌محور امکان‌پذیر است و دانش‌آموز می‌تواند به یادگیری خیلی از مهارت‌های زندگی در اوقات فراغت خود دست یابد. تکالیف درسی نامناسب و فراوان مانع دسترسی دانش‌آموزان به اوقات فراغت و فعالیت‌های گروهی می‌شود. ناآشنایی معلمان و والدین با تکالیف مهارت‌محور نیز از یافته‌های پژوهش حاضر است. به نظر می‌رسد تکالیف شب عاملی استرس‌زا برای دانش‌آموز و والدین آنهاست. از طرفی، والدین دانش‌آموزان بدون تکالیف شب نیز از نوعی استرس نهفته رنج می‌برند که شاید به دلیل آگاه‌نبودن از میزان آموخته‌های فرزند خود باشد؛ هرچند مطالعات بیشتر در این زمینه لازم است (آقامحمدحسینی و همکاران، ۱۳۹۹).

همکاری بیشتر والدین و دانش‌آموز نیز یکی دیگر از یافته‌های این پژوهش است. معلمان این پژوهش معتقدند که ارائه تکالیف مهارت‌محور و تغییر رویکرد از مشق‌های سنتی به ارتباط بیشتر دانش‌آموزان با والدین منجر شده است. مطابق با این یافته، بهرامی و حسینی (۱۳۹۷) در پژوهش خود نشان دادند دانش‌آموزان معمولاً یک‌چهارم از شبانه‌روز را صرف آموختن و فعالیت‌های یادگیری در مدارس می‌کنند که با توجه به حجم بالای مطالب درسی و کمبود وقت، معلم برای تکمیل آموزش ناگزیر به تعیین فعالیت‌هایی برای کار در منزل می‌شود. این امر سبب تثبیت و توسعه آموخته‌های دانش‌آموزان می‌شود. از سوی دیگر، باعث ارتباط بیشتر افراد خانواده به صورت غیرمستقیم و مستقیم در امر یادگیری فرزندان می‌شود. کوپر و همکاران (۲۰۰۶) نیز در پژوهش خود از آثار مثبت مشق شب به ارتباط بین خانه و مدرسه و علاقه‌مندی والدین به پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان اشاره کردند. پژوهش کوپر، لیندسی و نای^۲ (۲۰۰۰) نشان داد

1. Bembenutty

2. Cooper, Lindsay & Nye

حمایت و طرفداری والدین از استقلال عمل دانش آموزان با پیشرفت تحصیلی و انجام کامل تکالیف درسی رابطه‌ای مثبت دارد. نبود شرایط لازم برای انجام مشق شب در مدرسه یکی دیگر از یافته‌های این پژوهش است. یکی از چالش‌های موجود در زمینه مدیریت مشق شب، چگونگی فراهم کردن محیطی آرام و مناسب برای انجام کار است (هونگ و میلگرام^۱، ۱۹۹۹). مشکل بعدی به ایجاد شرایطی مربوط می‌شود که به کاهش حواس‌پرتی دانش آموزان منجر می‌شود (لیون و ریچاردز^۲، ۱۹۸۹).

رشد مهارت‌های اجتماعی در دانش آموزان یکی دیگر از یافته‌های پژوهش است. تکالیف درسی مناسب می‌تواند مهارت‌های مشارکتی و اجتماعی را در دانش آموزان ایجاد کند. این مهارت‌ها می‌تواند شامل مسئولیت‌پذیری، یادگیری مستقل و مدیریت زمان باشد. مؤمنی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خود با عنوان تأثیر تکالیف مهارت محور بر روابط اجتماعی دانش آموزان به این نتیجه رسیدند که تکالیف خلاقیتی ابتکار شخصی، قدرت تخیل و خودراهبری در شاگردان را پرورش می‌دهد. همکاری، مشارکت با دیگران، کمک کردن، آغازگر رابطه بودن، تقاضای کمک کردن، تعریف و تمجید از دیگران و تشکر و قدردانی کردن، مثال‌هایی از مهارت‌های اجتماعی است که در مدرسه دانش آموزان آنها را فرامی‌گیرد.

ایجاد اشتیاق تحصیلی نیز یکی دیگر از یافته‌های مطالعه است. مشق شب‌های معنی‌دار باید هدفمند، کارآمد و مؤثر و باتوجه به تفاوت‌های فردی دانش آموزان تنظیم شده باشد (واتروت^۳، ۲۰۱۰). معلم می‌تواند با تعیین تکلیف بر مبنای علایق و توانایی‌های فراگیران و همچنین با کمک و نظارت و ارائه بازخورد علاقه به یادگیری را دانش آموزان افزایش دهد و سطح فراگیران را ارتقا بخشد (کدیور، ۱۳۹۳). کار^۴ (۲۰۱۳) در پژوهش خود نشان داد یکی از چالش‌هایی که دانش آموزان هنگام انجام تکالیف با آن روبه‌رو می‌شوند، این است که اگر تکالیف درسی به گونه‌ای طراحی نشوند که فعالیت‌های یادگیری معناداری برای دانش آموزان ایجاد کنند، دانش آموزان در قبول کردن آن تردید دارند و با علاقه آن را انجام نمی‌دهند. آکیوکا و گیلمور^۵ (۲۰۱۳) و همچنین بمبنتوتی^۶ (۲۰۱۰) نیز اظهار داشتند که وقتی دانش آموزان درباره اینکه چرا باید تکالیف را انجام دهند و تا چه حد برای آنها مفید خواهد بود ابهام دارند، توجه کمتری به انجام آن دارند؛ بنابراین، معنادار کردن مشق‌ها و توجه به علایق یادگیرندگان می‌تواند زمینه اشتیاق تحصیلی بیشتری را برای آنان فراهم کند. کاتز، کاپلان و گوئا^۷ (۲۰۰۹) در پژوهش خود نشان دادند دانش آموزان گروه مطالعه تمایلی به انجام تکالیف ندارند. آنها دلیل تمایل نداشتن خود را چنین بیان می‌کنند که تکالیف درسی به ندرت با علایق آنها مرتبط هستند. دانش آموزان اعلام کرده‌اند که آنها تکالیف اختصاص داده شده را انجام نداده‌اند؛ زیرا به فعالیت‌های دیگری مشغول بوده‌اند که احساس می‌کنند برای موفقیت‌های تحصیلی مفیدتر است.

لزوم توجه بیشتر به حیطة عاطفی و مهارتی یکی دیگر از یافته‌های این پژوهش است. معلمان این پژوهش معتقد بودند در رویکرد جدید تکالیف مهارت محور باید به حیطة عاطفی و مهارتی دانش آموزان بیشتر توجه شود. وکیلی و امانی

1. Hong & Milgram
2. Leone & Richards
3. Warton
4. Carr
5. Akioka & Gilmore
6. Bembentuty
7. Katz, Kaplan & Gueta

(۱۳۹۶) نیز در پژوهش خود که بررسی نقش تکلیف شب در عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان از دیدگاه معلمان بود، به این نتیجه رسیدند که اکثریت معلمان معتقدند مشق شب بر ابعاد شناختی، مهارتی و عاطفی عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی تأثیر زیادی دارد. پایتل^۱ (۲۰۰۷) نیز در پژوهش خود نشان داد یکی از دلایلی که معلمان برای تعیین تکالیف معمولاً بیان می‌کنند، کمک به دانش‌آموزان در تمرین مهارت، تشویق دانش‌آموزان برای ایجاد عادات خوب و ایجاد انگیزه برای یادگیری دانش‌آموزان است. نتایج پژوهش نشان داد از نظر معلمان، تکلیف شب بر بُعد عاطفی عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر در حد زیاد تأثیر دارد (رضوی، ۱۳۹۳).

بر اساس یافته‌های پژوهش پیشنهاد می‌شود الزاماتی چون فضای مناسب، کاهش حجم محتوای برنامه‌های درسی، آموزش معلمان و والدین، برنامه‌ریزی برای اجرای مناسب طرح تکالیف مهارت‌محور و طراحی تکالیف مبتنی بر علائق فراگیران، مورد توجه دست‌اندرکاران آموزشی قرار گیرد.

منابع

- اسماعیل پور، شهین. (۱۳۹۴). تأثیر تکلیف شب فعال بر نگرش دانش‌آموزان دوره ابتدایی نسبت به یادگیری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه فردوسی مشهد.
- امامی سیگارودی، عبدالحسین؛ دهقان‌نیری، ناهید؛ رهنورد، زهرا. و نوری، علی. (۱۳۹۱). روش‌شناسی تحقیق کیفی: پدیدارشناسی. **پرستاری و مامایی جامع‌نگر**. ۲۲(۲)، ۵۶-۶۳.
- امین‌زاده، انوشه. و سرمد، زهره. (۱۳۸۸). تکلیف مدرسه و پیشرفت تحصیلی: نقش تعدیل‌کننده سطح تحصیلات مادر و جنس دانش‌آموز. **فصلنامه روانشناسی ایرانی**، ۲۱، ۶(۳)، ۵۵-۶۰.
- آقامحمدحسینی، پروین؛ زین‌الدینی میمند، زهرا؛ مختاری، محمدرضا. و ارفعی، سهیل. (۱۳۹۷). نقش تکلیف شب در شکل‌گیری استرس دانش‌آموزان مقطع ابتدایی و والدین آنها در شهر رفسنجان. **سلامت جامعه**، ۱۴(۱)، ۵۰-۵۹.
- بهرامی، زهرا. و حسینی، سیده‌بتول. (۱۳۹۷). بررسی تأثیر تکلیف شب بر فرایند یادگیری دانش‌آموزان ابتدایی. محمودآباد، **سومین کنفرانس ملی رویکردهای نوین در آموزش و پژوهش**.
- جلالی، رستم. (۱۳۹۱). نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی. **تحقیقات کیفی در علوم سلامت**، ۱(۴)، ۳۱۰-۳۲۰.
- حکیم‌زاده، رضوان. (۱۳۹۷). **تکالیف مهارت‌محور، جایگزین مشق شب**. قابل دسترسی در <https://www.magiran.com/article/3841086>
- رحمت‌پسند، سمیه؛ سیفی، حکیمه؛ مددی، خدیجه. و عباسی‌فرد، فریبا. (۱۳۹۸). تأثیر تکلیف شب در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی از دیدگاه معلمان. تهران، **چهارمین کنفرانس ملی رویکردهای نوین در آموزش و پژوهش**.
- رضوی موسوی، سیده‌زهرا. (۱۳۹۳). **بررسی نقش تکلیف شب در عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی از دیدگاه معلمان در شهرستان بابل**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی دانشگاه الزهرا.
- رئیس‌دانا، فرخ‌لقا. (۱۳۹۴). **فرهنگ اکسیژن مدرسه. رشد معلم**، ۳۳(۳)، ۳-۵.

روایت معلمان دوره ابتدایی درباره طرح حذف مشق شب و جایگزینی تکالیف مهارت محور: ..... / امینه محبی امین و رضا جله / ۹۵

- سبزوار، مریم؛ لیاقتدار، محمدجواد. و عابدی، احمد. (۱۳۹۴). مقایسه ابعاد مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان ابتدایی مدارس غیردولتی بدون کیف و دولتی شهر اصفهان. *رویکردهای نوین آموزشی*. ۱۰(۱)، ۱۰۵-۱۲۰.
- سیف، علی اکبر. (۱۳۹۱). *روانشناسی پرورشی نوین: روانشناسی یادگیری و آموزش*. ویرایش هفتم. تهران: دوران.
- شیرینی، ناصر. و وکیلی، ناهید. (۱۳۹۲). بررسی نگرش دانش‌آموزان به تکلیف درسی و ارتباط آن با راهبردهای مدیریت تکالیف. *مطالعات آموزش و یادگیری*، ۵(۲)، ۸۷-۱۱۲.
- فرخی، مهدیه؛ محمدی، محمدسبحان؛ عابدی، فاطمه. و فرخی، بهاره. (۱۳۹۴). بررسی تأثیر تکلیف شب بر یادگیری تحصیلی دانش‌آموزان. تهران، سومین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی.
- کدیور، پروین. (۱۳۹۳). *روانشناسی یادگیری*. تهران: سمت.
- محسن پور، محدثه. (۱۳۹۰). ارزیابی داده‌های کیفی. *فصلنامه کمیته تحقیقات دانشجویی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی سبزوار*، ۱۶(۳ و ۴)، ۵۰-۵۵.
- محمدی، اکرم. و رحمانی، خزران. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر تکالیف مهارت محور و خلاق بر میزان یادگیری دانش‌آموزان ابتدایی. *پژوهشنامه اورمزد*، ۴۷، ۲۳۱-۲۲۰.
- مؤمنی، جواد؛ بادبر، مریم. و بانیکل، افسانه. (۱۳۹۸). تأثیر تکالیف مهارت محور بر روابط اجتماعی دانش‌آموزان. تهران، سومین کنفرانس بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم تربیتی، مدیریت و روانشناسی.
- نراقی زاده، افسانه؛ صمدی، پروین. و رضوی موسوی، زهرا. (۱۳۹۵). بررسی نقش تکلیف شب در عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی از دیدگاه معلمان. *اندیشه‌های نوین تربیتی*، ۱۲(۲)، ۶۳-۹۳.
- وکیلی، خاتون. و امانی کفشگر کلابی، ثریا. (۱۳۹۶). نقش تکلیف شب در عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان از دیدگاه معلمان، رشت، کنفرانس ملی رویکردهای نوین علوم انسانی در قرن ۲۱.
- Adebule, S. O. (2017). The effect of homework assignment on mathematics achievement of secondary school students in south west Nigeria. *Journal of Education and Practice*, 5(2), 52-55.
- Akioka, E., Gilmore, L. (2013). An intervention to improve motivation for homework. *Australian journal of Guidance Counselling*, 23(1), 34-48.
- Andreas, M. R. (2003). Validity and reliability tests in case study research: A literature review with "hands-on" applications for each research phase. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 6(2), 75-86.
- Bembenutty, H. (2010). Homework completion: The role of self-efficacy, delay of gratification and self-regulatory processes. *International Journal of Educational Psychological Assessment*, 6, 1-20.
- Bembenutty, H. (2011). Meaningful and maladaptive homework practices: The role of self-efficacy and self-regulation. *Journal of advanced academics*, 22(3), 448-473.
- Betts, J. R. (2012). *The role of homework in improving school quality*. unpublished manuscript. University of California, San Diego.

- Carr, N. S. (2013). Increasing the effectiveness of homework for all learners in inclusive classrooms. *School Community Journal*, 23(1), 169-182.
- Cooper, H. (2010). Homework research and policy: A review of the literature. *Research/Practice*, 2(2).
- Cooper, H., Valentine, J. (2001). Using research to answer practical questions about homework. *Educational Psychologist*, 36(3), 143-153.
- Cooper, H., Lindsay, J. J., Nye, B. (2000). Homework in the home, how students, family and parenting style differences related to the home-work process. *Contemporary Educational Psychology*, 25(4), 464-487.
- Cooper, H., Robinson, J. C., Patall, E. A. (2006). Does homework improve academic achievement? A synthesis of research, 1987-2003. *Review of Educational Research*, 76(1), 1-62.
- Coutts, P. M. (2004). Meanings of home work and Implications for Practice. *Theory Into Practice*, 43(3), 182-188.
- Emerson, T. N., Mencken, K. D. (2010). Home work: To require or not? Online graded homework and student achievement. *Perspective on Economic Education Research*, 7(1), 20-42.
- Eren, O., Henderson, D. J. (2011). Are we wasting our children's time by giving them more homework?. *Economics of Education Review*, 30(5), 950-961.
- Hong, E., Milgram, R. M. (1999). Preferred and actual homework style: A cross-cultural examination. *Educational Research*, 41, 251-265.
- Katz, I., Kaplan, A., Gueta, G. (2009). Students' needs, teachers' support and motivation for doing homework: A cross-sectional study. *The Journal of Experiential Education*, 78(2), 246-267.
- Kohn, A. (2006). *The homework myth: Why our kids get too much of a bad thing*. Cambridge, MA: Da Capo Life Long.
- Leone, C. M., Richards, M. H. (1989). Classwork and homework in early adolescence the ecology of achievement. *Journal of Youth and Adolescence*, 18, 531-548.
- Lincoln, Y., Guba, E. (1985). *Naturalistic inquiry*. London: New bury park, SAGE publication.
- Pytel, B. (2007). Homework: What research says? Retrieved from http://educationalissues.suite101.com/article.cfm/homework_what_research_says.
- Schrat Carr, N. (2013). Increasing the effectiveness of homework for all learners in the inclusive classroom. *School Community Journal*, 13(6), 669-681.
- Straus, A., Corbin, J. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*, Third edition. Los Angeles: Sage Publications.
- Streubert, H. J., Carpenter, D. R. (1999). *Qualitative research in nursing, humanistic imperative*. Philadelphia. USA.